

Vita Vilimaitė Lefebvre Delattre

ŠEŠERI METAI SAIGONE

NEPAMIRŠTAMAS GYVENIMAS VIETNAME

Alma littera

Naujokė

• • •

Miestas – tai ne tik geografinė vieta. Judėjimo kryptis čia piešia emocijos. Brėžiu nuolatinį maršrutą: iš Dešimtojo rajono plačiąja Cach Mang Thang Tamo gatve per penkiolika minučių pasiekiu miesto centrą, Pirmąjį rajoną, kuriame sukasi visas mano gyvenimas: ten ir kavinės, ir restoranai, ir prekybos centrai, ir naujos pažintys, ir jogos seansai. Kartais kertu tiltą ir atsiduriu Antrajame rajone, kuris neoficialiai vadinamas užsieniečių getu: čia vilos, gyvenamieji daugiaaukščiai, jaukios krautuvėlės, tarptautinės mokyklos, poilsio bei SPA kompleksai.

• • •

Jau praėjo kelios savaitės Saigone. Keliai į Dong Khoi žinomi, mėgstamos vietos – atrastos. Bandau tarsi nematomus voratinklius sugauti žmonių jausmus, įpročius, miesto pojūtį. Ir blanksta prisiminimai apie tai, kaip įsivaizdavau šį miestą. Man Saigonas visada skambėjo gražiai ir ilgesingai, kaip iš skaitytų romanų. Dar Vilniuje įsivaizdavau...

Ilga, drėgme alsuojanti naktis, ją skalbia musoniniai lietūs. Tyloje girdėti tik maisto pardavėjų karučių dardesys. Dviratį mina šilkinis „ao dai“ kostiumu vilkinti lieknutė mergina. Jos šiaudinė skrybėlė rūpestingai pririšta prie dviračio sėdynės, ją merkia lietus, bet tai nesvarbu. Kažkur tolumoje spindi

raudoni kinų žibintai, žymintys užėigas, kur dar galima surūkyti pypkę su atmintį išvalančiu, skausmą malšinančiu opijumi. Kareivių šešėliai. Kolonijinius prancūzų laikus menančių namų langinės grėsmingai trinksi viena į kitą: kažkas pamiršo uždaryti langą, o gal tame pastate jau seniai niekas nebegyvena, gal ten įvyko meilės drama, o gal baltasis vyras, degantis meile vietinei merginai, įvykdė piktadarystę...

Aistra, paslaptis, senoji kolonijinė dvasia, Azijos karštis, ryžių laukai, tradicinio šilko šnaresys. Neseniai praūžęs karas, Ernesto Hemingway'aus ir Grahamo Greene'o išgerti kokteiliai legendiniuose „Continental“ ar „Rex“ baruose. Garsių režisierių filmai („Tykūsis amerikietis“, „Šių dienų Apokalipsė“, „Indokinija“) apie Vietnamą vertė galvoti kaip apie šalį, kurios spalvingose džiunglėse dar kartais sproginėja bombos, o požeminiuose tuneliuose partizanai tyko priešų.

Mano įsivaizduotas Saigonas ir tas, kurį atradau, – du skirtingi miestai. Tiesa, realybė nebūtinai nuvilia. Saigonas iš tikrųjų yra „kažkas tokio“, o jo aura – ypatinga. Nors miestas auga nežmonišku tempu, jame dar galima pajusti praėjusį laiką, išgirsti senųjų namų istorijas, pagauti turiningos praeities šešėlius, o toks dabarties ir praeities derinys išties intriguoja.

Netikėtai suvokiau, kad mano buvimas čia yra tam tikro man nežinomo Plano dalis. Tegul tai skamba kvailai, keistai, tačiau Azijoje viskas yra apipinta nematomais likimo siūlais, todėl niekas čia neatrodo atsitiktinai ar keistai. Matyt, manyje slapta rusenęs noras sugrįžti į Aziją įgavo pavidalą. Tarsi mano treji vaikystės metai Indijoje turėjo įgyti tęsinį...

Atvykimas visada yra lėtas. Kartais tiesiog nepakenčiamai ilgas, dusinamas vienatvės. Kaip katė slankioji gatvėmis, kuriose esi naujokė, lankaisi vietoje, kuriose gyvenimas vyksta be tavęs. Tarsi kovoji už vietą pasaulyje, kuriam tavęs nereikia, bet juk tu esi čia. Pamažu tampa miesto kasdienybės dalimi, atrandi savo įpročius. Vis rečiau griebiu telefoną, kad išgirsčiau mylimos šeimos balsus. Užsirašau į prancūzų kalbos kursus, susirandu jogos studiją, ją

įkūrė amerikietė su vietnamiečių kilmės vyru. Po prancūzų paskaitos einu į prekybos centrą Dong Khoi gatvėje išgerti sulčių.

O mano kasdieninis, buitinis santykis su Saigonu – tai meilės ir neapykantos mišinys. Tai vestuvės ir skyrybos tą pačią dieną. Sunkiausia įprasti prie, atrodytų, vaikiško žmonių elgesio. Kantrybės ir pakantumo čia galėtų pasimokyti net nuodėmklausiai. Tūkstantį kartų per dieną mane apima noras kvailai rėkti ir šaukti ant vietinių. Taip, tai baisu, bet pamėgink susivaldyti, kai jie „ne-tyčia“ nuveža į kitą Saigono galą, nors aiškiai tvirtino, kad adresą, kurį rodei dešimt kartų, jie žino kaip savo namų. Prabangių parduotuvių konsultantės nieko neišmano apie kosmetiką, o viešbučio administratorius nekalba jokia užsienio kalba. Turguje rodo skirtingas palaidines, nors prašei tokių pačių, ir net nemirksėdami tvirtina, kad jos vienodos, nors ir žiopliui būtų aišku, kad taip nėra. Viena iš populiariesnių frazių Vietname taip ir skamba: „Same same“ („tas pats“), užsieniečiai dar prideda: „But different“ („bet kitoks“). Nekantriai reikalauju vakarietiško aptarnavimo, aiškių atsakymų į paprastus, logiškus klausimus.

Bet ar turiu teisę šito reikalauti? Šių žmonių daliai teko nelengva istorija: karai, okupacijos, socializmo sukurta izoliacija. Prancūzai kolonistai per aštuoniasdešimt septynerius valdymo metus su vietnamiečiais elgėsi kaip su antrarūšiais piliečiais. Net kilmingas, turtingas vietnamietis ar kinas buvo prastesnis už patį prasčiausią prancūzą. Socializmas reikalavo tik darbo jėgos. Žmonės neturėjo jokių sąlygų iš tiesų lavintis.

Tam tikru požiūriu tai yra nauja šalis. Jie stengiasi būti malonūs svečiams, bet apie svečius šito tikrai negalėčiau pasakyti – šiems dažniausiai atrodo, kad vietnamiečiai privalo juos suprasti iš pusės žodžio, kalbėti puikia anglų ar prancūzų kalba ir visur jiems patarnauti. Aš, deja, nebuvau išimtis. Ypač iš pradžių.

• • •

Susipažinau su Minh tik atkeliavusi į Saigoną. Minh buvo nekilnojamoju turtu prekiaujanti verslininkė. Jai taip pat priklausė keli namai Saigone, kur ji

nuomojo butus. Kurį laiką iš jos nuomojomės kambarį, ieškojome sau namo. Kiekvieną rytą nusileisdavau į pirmąjį aukštą. Mudvi išgerdavome kartokos lotosų arbatos ir stebėdavome triukšmingą gatvę. Kartais su būriu pagalbiniųkų Minh tvarkydavo savo reikalus, o aš sėdėdavau šalia ir klausydavausi man nesuprantamos kalbos, stebėdavau ją. Kartais ji man ką nors išversdavo – Minh neblogai kalbėjo angliškai.

– Tu nežinotai, kad mano vyras amerikietis? – šyptelėjo. – Žinau, kad jūsų moterys pyksta ant vietnamiečių, viliojančių jų vyrus. Nereikia vyrų palikti vienu, – lyg ir pajuokavo. O paskui staiga surimtėjo: – Mano vyras nėra turtingas. Visko, ką turiu, pasiekiau pati, – išdidžiai pabrėžė.

Vieną vakarą radau ją migdančią dukrytę.

– Galbūt ji paskutinis mano vaikas. Nežinau, ką daro moterys Lietuvoje, kai praranda viltį. Vietname jos ieško stebuklo, – pasiguodė moteris. Pasirodo, Minh sirgo gimdos vėžiu.

Vėl gėrėme arbatą, ir Minh papasakojo apie savo gyvenimą, apie pažintį su penkiolika metų vyresniu amerikiečiu.

– Susipažinome, kai dirbau tailandiečių kompanijoje, kuri prekiavo žemės ūkio produktais. Honkonge atidėjo mano skrydį iki kitos dienos ryto. Viešbučio suvenyrų parduotuvėje pamačiau vyrą, jis pakvietė mane pietų ir tarsi juokais, tarsi rimtai pasisiūlė mane vesti. Man tada buvo dvidešimt penkeri, susituokėme po ketverių metų. Matydavomės Singapūre, kur jis dirbo, arba Saigone.

Minh įsitikinusi, kad nesvarbu, kur vyras važiuoja: į Vietnamą, Tailandą ar kurią nors kitą Azijos šalį. Moteris visada turi akylai jį prižiūrėti.

– Čia daug merginų, kurios sukasi apie vyrus. Joms nerūpi, ar jie vedę. Kartą mano gera draugė pasakė, kad mano vyras jai patinka. Tapau labai atsargi. Dabar merginos drąsios. Jos išmoksta manierų iš amerikiečių kino filmų. Dauguma iš jų nori išvažiuoti į Ameriką. Jų vietnamiečiai vaikinai uždirba mažai. Merginos neturi išsilavinimo, nemoka užsidirbti, todėl joms rūpi pinigai.

Pasakodama apie savo gyvenimą, Minh visą laiką šypsosi. Švelniai, šiltai, beveik kaip vaikas. Ji atrodo kaip mergaitė: ilgaplaukė, liekna, bet azijiečių am-

žių sunku nuspėti dėl jų smulkaus sudėjimo, o tamsi veido oda taip lengvai neišduoda senatvės požymių kaip balta. Įpusėjusi ketvirtą dešimtį – ji neslepia amžiaus, nes dėl metų neturi jokių prietarų. Vietname moterys atvirai kalba apie amžių. Jos didžiuojasi metais kaip ir savo vaikais, kuriems atiduoda visą gyvenimą, sveikatą ir turtą. Minh sako, kad vietnamietės stengiasi gimdyti anksti, nes tai rodo, kad jos gyvena teisingai. Minh duktė Summer gimė, kai moteriai buvo dvidešimt devyneri.

Įsipilame dar arbatos ir leidžiamės į praeitį, į Minh vaikystės istoriją, nulėmusią vėlesnį jos gyvenimą. Minh kilusi iš Vietnamo šiaurės, Bac Giango miestelio, per penkiasdešimt kilometrų nutolusio nuo sostinės Hanojaus. Jos tėtis, Vietnamo karo (1965–1973) dalyvis, buvo sunkiai sužeistas ir negalėjo vaikščioti.

– Iš pradžių valstybė mokėjo kompensaciją, bet vėliau nustojo. Kartais šeimai neužtekdavo net ryžių: tėvams ir mums su seseria bei broliu. Dar viena sesuo neišgyveno, mirė.

Minh yra antras vaikas šeimoje. Jos mama, norėdama nors kiek užsidirbti, ėmė nelegaliai prekiauti. Ji keliaudavo į Kinijos ir Vietnamo pasienį, pigiau gaudavo prekių – elektros prietaisų, dviračių, drabužių – ir parduodavo jas Vietnamo provincijose. Minh padėdavo mamai. Jos vaikystė buvo labai skurdi.

Kai merginai sukako aštuoniolika, ji paliko namus ir iškeliavo į Vietnamo pietus pas mamos jaunystės draugę. Netoli Saigono esančiame Vung Tau mieste Minh lankė turizmo ir anglų kalbos mokyklą, prižiūrėjo vaikus.

– Mamos draugė padėjo man mokytis. O aš už tai prižiūrėjau du jos vaikus, vienas buvo dar kūdikis. Viriau jiems valgyti, žaidžiau su jais, keičiau vystyklus, o kai likdavo laiko, mokiausi, net dirbau viešbučio registratūroje, – pasakoja Minh. – Gal ir buvo sunku, bet namie buvo daug sunkiau. Tėvai nieko mums negalėjo duoti.

Minh žinojo: tėvai tikisi, kad ji vėliau padės jiems.

– Man buvo dvidešimt, kai atsidūriau Saigone. Reikėjo padėti vyresnei seseriai, kuri su vaiku pabėgo nuo ją mušusio vyro. Ji buvo tik metus ištekėjusi,

jos vyras nenorėjo dirbti. Kai jis nuskuto jai plaukus, sesuo nusprendė gelbėtis. Ji stipri, nebijojo, kad ją pasmerks tėvų draugai ir kaimynai. Šiaurėje sunkiau gyventi nei pietuose, šiauriečiai konservatyvesni, smerkiantys. Už tūkstančių kilometrų nuo gimtojo miesto mes pasijutome laisvos. Gyvenime turi būti kita galimybė. O daugelis moterų ir toliau kenčia vyrų priespaudą, jos nuolankios, kuklios kaip jų mamos ir močiutės. Moterys Vietname yra daug stipresnės už vyrus, jos dirba ir gimdo, o jie – dykaduoniai, – užsidegusi sako Minh. – Būtent Saigone įgavau drąsos ir supratau: niekas kitas manimi nepasirūpins, tik aš pati.

Moteris prisipažįsta: gyvendama su tėvais niekada nebūtų drįsusi atsivesti į namus vyro užsieniečio.

– Šiaurės Vietname žmonės užgaulioja tas, kurios draugauja su užsieniečiais. Sako: tu kekšė, nes draugauji dėl pinigų ir kitos šalies pilietybės. Būna ir taip. Jei man kas nors ką nors pasako apie mudu su Alanu, piktai aprėkiu tą žmogų ir pasakau jam: nelįsk į svetimą gyvenimą, nes kitaip tau pačiam bus blogai.

Pirmuosius didelius pinigus Minh užsidirbo kompanijoje, kuri pardavinėjo dujines virykles.

– Tada jų labai trūko, gaudavau penkiasdešimt procentų nuo pardavimo kainos. Nusipirkau pirmąjį namą perkopusi per dvidešimt metų. Tada namai buvo pigūs. Kartu su seserimi pirkdavome senus namus, sutvarkydavome juos ir parduodavome už didesnę kainą. Nesu turtinga, bet esu pasiturinti. Vietname didelė konkurencija ir maža rinka, bet aš stipri. Tėtis mus visada stūmė į priekį, norėjo, kad būtume savarankiškos ir narsios. Vis dar atsimenu laikus, kai neturėjau ko valgyti. Taip daugiau nebus.

Vakaro šešėliai dar labiau paryškina Minh bruožus, akyse atsispindi miesto žiburiai, o gal blizga ašaros. Minh stengiasi padėti tėvams ir seserims su broliu. Tačiau savo vyro su giminėmis ji dar nesupažindino.

– Sutarėme, kad jis persikraustys gyventi į Vietnamą. Jo tėvynėje mums kol kas nėra ko veikti. Palauksime, kol Summer paaugs, o tada nuspręsimė. Noriu, kad dukra mokytųsi JAV, bet auginti vaiką Vietname man paprasčiau:

čia mano namai, čia daugybė žmonių, kurie prižiūri dukrytę. Man nepatinka, kad vyras gyvena toli nuo manęs ir dukters. Jaunystėje jis buvo vedęs amerikietę, bet po trejų metų išsiskyrė. Turėjo labai daug moterų. Ir dabar, kai atvažiuoju į Singapūrą, aplink jį sukasi daug gražių moterų. Jis sako, kad jos tik draugės.

Minh šiek tiek susinervina, nutyla. Vėliau vėl prisimena vyrą. Alanas jai patiko, nes, kaip ir ji, mėgsta bendrauti, linksmintis, yra energingas žmogus. Jis ambicingas.

– Buvau ištekėjusi už vietnamiečio, bet mes kartu gyvenome tik metus, – sako Minh. – Mus sutuokė per šventę kartu su tūkstančiu kitų žmonių. Man nepatiko, kad mano vyras yra lėtas, tylus žmogus, kuris nieko nenori, tik žiūrėti televizorių. Jis nemėgo išeiti vakarais, nemėgo keliauti. Daugelis vyrų Vietname yra tokie. O man reikėjo judėti. Todėl mums buvo ne pakeliui, nors jis ir buvo man geras.

Minh nesistebi, kad kitų rasių ir kultūrų vyrai pameta galvas dėl vietnamiečių moterų. Moterys čia moka rūpintis vyrais. Jos skaniai verda, masažuoja juos nuvargusius. Vietnamietėms nesunku atrodyti gražioms. Čia pigūs grožio ir siuvimo salonai. Minh sako, kad jos vyras ją lepina, verda skanias vakarienes jai ir dukrelei.

– Vyras, kurie veda moteris tik dėl to, kad su jomis paprasčiau gyventi, laiko jas tarnaitėmis. Mes su vyru lygūs. Mėgstame keliauti. Kopėme net į Everestą. Jis mane palaiko ir paremia, man su juo gera.

Minh prarado savo antrą kūdikį, patyrė persileidimą.

– Tada gydytojai aptiko piktybinį auglį gimdoje. Neseniai Singapūre man padarė operaciją, pašalina vieną kiaušidę. Gydytojai nerekomenduoja daugiau gimdyti. Summer gali būti vienintelis mano kūdikis, – moteris nunarina galvą.

Ši nelaimė labai suartino šeimą. Sesuo kiekvieną laisvą minutę stengiasi praleisti su Minh. Į Saigoną laikinai persikraustė ir mama.

– Turiu pinigų gydytojams. O ką daryti toms, kurios neturi? Vietname daug moterų serga ginekologinėmis ligomis. Jos eina pas gydytoją tik tada, kai

nebegali kentėti. Aš jas suprantu: juk pigiausias vizitas pas ginekologą kainuoja penkis dolerius. O jos mėnesinis atlyginimas trys doleriai. Kur dar šeima, vaikai? Todėl jos kreipiasi į vietos burtininkes. Tikiu ateities spėliotojomis, bet tik tada, kai man papasakoja apie praeitį. Turiu savo būrėją, kuri dažnai užsuka pas mus. Ji atspėjo daug dalykų mano gyvenime, – kalba Minh. Iš burtininkės ji ir išgirdo apie stebuklingą sodą, į kurį plaukia tūkstančiai sergančių žmonių ir kuriame pasivaikščiojęs ligonis būtinai pagyja.

– Kai man pasakė, kad sergu vėžiu, išsigandau ir buvau pasiruošusi ieškoti to sodo. Tačiau, kad ir kaip būtų, žmogus turi pasitikėti šiuolaikine medicina.

Minh neapsilankė stebuklingame sode. Dabar jai daug svarbiau rūpintis naujais namais šeimai: mylimam vyrui, dukrai ir jai pačiai.

– Žinau, kad dėl Summer teks išvažiuoti į Ameriką. Man bus labai gaila Vietnamo. Čia visada liks mano namai.

Mudvi su Minh skirtingos, skiriasi mūsų kultūra, rasė, patirtis, mūsų gyvenimai. Ji vietnamietė, aš lietuvė. Bet juk žmogaus jausmai neturi sienų. Jie universalūs. Nežinau, koks Minh likimas, nes netrukus išsikrausčiau iš jos namų. Daugiau jos nebesutikau. Tikiuosi, kad jos svajonės pildosi ir ji laimėjo savo mūšius.

• • •

Saigone anksti temsta. Kartais tai nuteikia liūdnei, nes atrodo, tarsi diena – kartu ir visi reikalai, darbai, įvykiai, nuotykių – baigiasi anksti. Sėdžiu legendinio viešbučio „Majestic“ (jis statytas dar 1925 metais ir yra nuostabus kolonijinės architektūros pavyzdys, nors jau pasirodė projektų su viešbučio rekonstrukcijos planais – tai būtų tiesiog dar vienas iš milijono naujųjų daugiaaukščių) penktojo aukšto terasoje, žiūrinčioje į Saigono upę, ir persisvėrusi per turėklą dairausi aplinkui. Gatvėje knibžda motorolerių ir automobilių skruzdėlynas. Pėstieji ją pereina bet kur ir bet kada. Svarbiausia – ilgai nesidairyti ir bėgti, nes niekas niekada čia nesustoja, net perėjose, net degant raudonai šviesai, net kelią kertant nėsčiai moteriai.

Prie kranto priešvartuoti laivai su priekyje išpaisytomis akimis, pagražinti įvairiomis paslaptinomis figūromis ir dosniai apipinti šviečiančiomis girlian-domis. Jie laukia vakarieniautojų. Porelės, nutūpusios cementinius suolelius, burkuoja, bet nesibučiuoja, nes vis dar laikoma, kad viešai bučiuotis nepado-ru – įdomu, ką vietnamiečiai pamanytų pamatę parkus kokiam Paryžiuje? Motoroleriai sustatyti šalia tarsi geriausi draugai. Krypuoja skrybėle prisiden-gusi gatvės pardavėja, meistriškai ant pečių balansuodama lazda, kurios viena-me gale teliūskuoja puodas su tešla vafliams, o kitame – plytelė tiems vafliams kepti, kaitinama medžio pliauskomis. Miesto kasdienybė.

Priešais mane – tamsa. Matyti tik kito kranto krūmų kontūrai, juos apšvie-čia vienišas reklamos skydas ir kelios praplaukiančios krovininės baržos. Koks kontrastas su niekada nenuylančiu judėjimu mano kranto pusėje! Dešinėje pasigirsta ekskavatoriaus burzgesys: netoliese kyta didžiulis pastatas. Saigone namai statomi naktį, kai ne taip karšta. Kartais rytais randi naujus statinius ar senųjų griuvėsius. Kartais statybos yra išaldomos ir miesto centrą ilgai bjau-voja darbininkų sukaltos tvoros bei išmėtyti plastikiniai maišeliai nuo kavos.

Vaizdas kitoje upės pusėje netrukus pasikeis: miestas planuoja milžinišką „Thu Thiem“ projektą. Ten iškils naujas prabangus rajonas su verslo centrais ir gyvenamųjų dangoraižių kvartalais sparčiais tempais augančiai vidurinei ir turtingųjų klasei. Projekto sumanytojai svajoja apie vietnamietišką Šanchajaus garsiojo Pudongo rajono versiją: dangoraižiai ir dar kartą dangoraižiai.

Į gerklę patenka ką tik pralėkusio autobuso sukeltų dulkių. Užsikosiu. Iš viršaus Saigonas atrodo toks įvairus, kontrastingas, netikėtas, net nemielas, nes simbolizuoja visa tai, prieš ką kovojama Vakaruose: nekontroliuojamą miesto augimą, klaidingas spūstis, socialinę nelygybę, oro taršą, nesaugumą ke-lyje, bendravimo, auklėjimo kultūros stoką. Miestas keičiasi, žvelgia į ateitį. Ten, kur bus geriau, turtingiau.

Einu gatve, aplenkdamą ant šaligatvio išikūrusius suvenyrų, kokosų, vaflių, knygų ir žurnalų pardavėjus. Kai kur nėra šaligatvio nėra. Karšta net ir vakare. Daug šiukšlių. Geriau nežiūrėti po kojomis, nes tas šiukšles krutina

kažkokie krebždantys gyvūnai. Ką tik pralėkė motoroleris, vairuotojas išmetė sudorotų sausainių maišelius. Hai Ba Trungo gatvė, pasuku į Le Loi. Vietnamiečiai mėgsta pavadinti gatves nacionalinių herojų, kariautojų, generolų vardais. Tų, kuriems visada rūpėjo Vietnamo nepriklausomybė. Išdidu. Tik atrodo, jei imperatorius Le Loi, didvyriškai vadovavęs vietnamiečių armijai kovoje su kinų užkariautojais, pakiltų iš kapo, jis pirmiausia įduotų savo tėvynainiams šluotą ir lieptų iškuopti jo vardu pavadintą gatvę. O gal ir ne. Jau pradėdus suvokti, kad mūsų ir vietnamiečių pasaulio matymas gerokai skiriasi.

Kažką šūkauja *xe om* vairuotojas. Senyva moteriškė rodo į savo nešulį ant peties, lyg siūlo kokosų sulčių. Gatvės menininkas žaidžia su popieriniu kirminu. Vietinėse kavinukėse susėdę vyrai vangiai žiūri į televizoriaus ekraną, vyksta futbolo rungtynės. Jie supasi ant kėdžių, be proto rūko, nuorūkas svaido ant šaligatvio (pasak Vietnamo tabako asociacijos, 2013 metais Vietnamo rūkaliai, kurių didžiausią dalį sudaro vyrai, tabako gaminiams išleido net milijardą dolerių), gurkšnoja kavą ar *bia hoi* (prancūziškai „biere“ – alus, o „hoi“ reiškia „degalai“). Lengvas, abejotinos kokybės pigus alus yra itin populiarus; kai kurios gatvės kavinukės taip ir vadinamos – *bia hoi* restoranai, čia pilstomą alų vyrai užkanda keptais ar virtais žemės riešutais. Moterų čia nėra, nes jos ką nors dirba. Pavyzdžiui, verda. Nuo prie tvoros prišlieto maisto karučio kyla ryžių ir sriubos garai, čia pat ant plastikinių raudonų kėdučių susėdę vakarotojai doruoja vakarienę, mesdami likučius ant šaligatvio įvairiems padarams. Apeiti valgytojus pavyksta tik išlindus į gatvę. Fotografijos prekių parduotuvėje mergina bando megzti pokalbį, ji klausia, kiek man metų, ar turiu vyrą, vaikų. Kiek sutrinku nuo tokių tiesmukų klausimų, bet įprasiu prie jų. Kaip ir prie keistos vietinių žmonių kalbėjimo manieros. Jie visada mini skaičius („jis gimė 1984 metais“, „tai buvo šimtu procentų gera vakarienė“, „šis gėrimas – numeris vienas, toks skanus, o anas – numeris dešimt“) ir dažnai kalba apie pinigus. Vietnamas išgyveno bado dešimtmečius, todėl pinigai čia itin vertinami. O taupumas apskritai yra dorybė, sako kinų filosofai, kuriuos ypač mėgsta cituoti išprusę vietnamiečiai.

Vieniems Saigono gatvių chaosas sukelia migreną, kitiems tai žavesio kupinas vietinio gyvenimo veidrodis. Mano pamėgtame tinklalapyje „Saigoneer“ skaičiau straipsnį, kuriame JAV profesorė Annette Kim ragino vakariečius imti pavyzdį iš Saigono gyventojų – kaip sumaniai galima šaligatvius paversti bendruomenės susitikimo ir verslo galimybių vieta. „Tyrimai rodo, kad pinigai, gaunami iš šaligatvių ekonomikos, padeda palaikyti socialinį stabilumą. Kai kurie tyrėjai mano, kad šaligatvių ekonomika sukuria net trečdalį darbo vietų, čia valgo trečdalis miesto žmonių“, – rašė profesorė.

Man patinka vietinių versliukų triukšmas gatvėse, tik erzina visur krūvoimis sustatyti motoroleriai, kuriuos apeidama būtinai įlipu į degalų balą – deja, esu labai nerangi, o kartais užsisvajuju ar užsižiopsau. Saigone, kaip Bankoke, Pnompenyje ar Kvala Lumpūre, vos žingtelėjęs į gatvę gali gauti kavos, sulčių, kitokio maisto: nereikia niekur specialiai keliauti, viskas po ranka. Čia nėra sekmadienių ar išeiginių.

Netrukus prie 1897 metais prancūzų pastatyto Saigono operos teatro miesto centre pradės rinktis motoroleriai, vakarotojai su vaikais atvažiuos pasigėrėti apšviestu fontanu. Kai kuriems tai mėnesio pramoga. Nuo vienu prie kitų klaidžios ryškių balionų pardavėjas, karštų kukurūzų siūlys maisto karutis. Po kojomis mesdami šiukšles, miestelėnai kvėpuos dulkėta vakaro vėsa, fotografuosis prie fontano, šampūnus reklamuojančios vitrinos, motorolerio. Ir bus laimingi. Labiausiai mane čia stebina begalinis žmonių optimizmas. Nepaisant beprotiško miesto ritmo, milijono problemų, taršos, korupcijos, skurdo. Nepaisant to, kad čia visada reikia mąstyti apie pinigus. Pasitenkinimas savo padėtimi – tai daoizmo filosofijos palikimas.

2013 metais atlikti tyrimai skelbė, kad vietnamiečiai labai optimistiškai nusiteikę dėl savo ateities. Net devyniasdešimt procentų tiki, kad jų gyvenimo sąlygos yra geresnės nei jų tėvų ir kad jų vaikai gyvens dar geriau. Tai aukščiausias procentas visoje Pietryčių Azijoje.

• • •

Namai. „Einu namo, paskambinsiu iš namų, grįšiu namo“, – sakau. Pamažu Saigonas tampa namais. Vieta, kurioje apsigyvenu.

Per šešerius metus Saigone namais vadinsiu net keturias vietas: du dviaukščius tradicinius, pailgus, keistos spalvos betoninius namukus mažais langais ir ilgais koridoriais bei du butus daugiaaukščiuose. Paskutinis butas buvo su bendru baseinu ir vaizdu į plačiąją Saigono upę, triukšmingus uosto sandėlius. Šiame dideliame mieste pakeitusi gyvenamąsias vietas ir keliones maršrutus, pasijusdavau tarsi kitame mieste, tarsi gyvenčiau kitokį gyvenimą. Man patiko. Vilniuje tokia kaita yra neįmanoma.

Pirmą kartą tradicines Vietnamo miestų kvadratinės dėžutes – namus – pamačiau važiuodama iš oro uosto. Nusistebėjau, kokie jie nuobodūs, net bjaurūs, panašūs vieni į kitus. Iš karto kilo mintis, ar tik nebus Sovietų Sąjungos architektai pašnabzdėję, kaip statyti socialistinės architektūros šedevrus Pietryčių Azijoje. Bent jau nėra abejonių, kad tie betoniniai, kvadratiniai Sovietų Sąjungos rūmai, Partijos komiteto, Revoliucijos muziejaus pastatų projektai buvo nusižiūrėti iš draugų Maskvoje.

Namai Vietname yra siauri (nuo trijų iki penkių metrų), ilgi (gali siekti net dvidešimt metrų), dviejų ar penkių aukštų, su keliais langais, kambariai juose pereinami. Tokią „liesą“ pastatų architektūrą lėmė vietos trūkumas bei karšta saulė. Be to, anksčiau namo savininkas turėjo mokėti mokestį už namo plotą: tiek, kiek jis užimdavo vietos gatvėje. Taip atsirado šie labai populiarūs „vamzdiniai“ namai. Nors juose tamsu ir tvanku, nes oras sunkiai skverbiasi į kambarius, ilgainiui man jie pradėjo savotiškai patikti: reikia pripažinti, kad jie unikalūs. Ypač įspūdingai atrodo begaliniai laidų voratinkliai, šokinėjantys tarp namų. Pamačiusi tarp jų plušančius elektrikus vis išsigąsdavau, kad jie susipainios tarp jų ir pasismaugs, tačiau taip Vietname, matyt, negali nutikti. Jie turi savo sistemą net ir ten, kur, atrodytų, neįmanoma jokia sistema. Panašiai kaip fotografijos prekių parduotuvėje – ten mačiau spausdintuvą, prijungtą prie kompiuterio tiesiog neįtikėtinu laidų labirintu. Ir tai veikia. Pavojingai, bet veikia.

Turėti savo namą ar butą vietnamiečiui yra labai svarbu. Gal dėl to nekilnojamojo turto kaina, palyginti su tūlo vietnamiečio įplaukomis, yra viena didžiausių pasaulyje. Būstą nuomoja tik tie, kurie neišgali nusipirkti, arba imigrantai, taip pat ekspatriantai (pagal įstatymus, kurie dažnai keičiasi, tam tikra kategorija užsieniečių gali įsigyti vieną butą, kuriame gali tik gyventi; pavyzdžiui, butą gali nusipirkti užsienietis, kurio žmona ar vyras yra vietnamietis). Kainas kelia ir *viet kieu* (apytiksliai išvertus tai reiškia „užjūrio vietnamietis“), siunčiantys į šalį pinigus per savo gimines. Vienu metu įstaigų, prekybinių zonų nuomos kainos miesto centre buvo kosminės, pažįstamas verslininkas pasakojo, kad namo kampą restoranui nuomojo už dešimt tūkstančių dolerių per mėnesį. Dabar situacija lyg ramesnė: per daug užkeltos kainos lemia sąstingį rinkoje.

Pirmame vietnamiečio namo aukšte rasite svetainę su televizoriumi. Dėl vietos trūkumo čia dažnai stovi motoroleris, kartais net du ar trys, nes Vietname net pats neturtingiausias žmogus turi motorolerį. Degalų smarvę sunkiai išvėdina gerovės ar žemės dievams altorėliuose deginami smilkalai. Tokie altoriai stovi kiekviename name, verslo įstaigoje, dažniausiai prieangiuose. Virtuvėje dažnai rasite virtuvės dievo altorėlį. Jis stebi šeimos gyvenimą visus metus, o gruodžio dvidešimt trečią dieną pasibalvoja karpį (matyt, iš virtuvės atsargų) ir skrenda į rojų papasakoti Dievui, kaip kam sekasi.

Viršutiniame namų aukšte rasite altorius protėviams. Protėvių garbinimas – tai kinų religijos palikimas. Vietnamiečiai išpažįsta budizmo, konfucianizmo ir daoizmo mokymą („tam giao“, trijų religija), kaip daoistai jie garbina protėvius, nacionalinius didvyrius ir tiki geomantija – ateities pranašavimu pagal ženklus žemės paviršiuje.

Jei viršutiniuose aukštuose yra miegamieji kambariai, tada altorėliai protėvių dvasioms įkuriami garbingoje namų vietoje, ten pamatysite mylimų protėvių nuotraukų, ten padedama maisto, gėlių, vandens, kartais net cigarečių, alkoholio, netikrų dolerių – „dvasių pinigų“. Net netikintys žmonės turi tokius altorėlius, kitų religijų atstovai irgi pagerbia savo protėvius. Iškeliaavę anapus

vietnamiečiai lieka artimųjų, mylimųjų širdyse ir atmintyje, o šie tiki, kad mirusieji dalyvauja jų gyvenime, padeda patarimais, atneša sėkmę, kitaip sakant, vyksta energijos apykaita, todėl gyvųjų pareiga yra tinkamai pagerbti mirusiųs. Kažkas pasakė: vietnamiečiai tiki mirusiais, o vakariečiai tiki mirtimi.

Antrajame savo name ir aš turėjau mažutėlį altorių prieangyje. Mano namų tvarkytoja Bich ten degindavo smilkalus. Maisto altorėlyje nepalikdavome. Tik vandens.

Neretai virš namų durų pamatysite „gương bát quái“ veidrodį (kinų kalba labiau žinomą kaip „bagua“). Pagal fengšui filosofiją apskritas veidrodis, įrėmintas į raudonos, žalios ir auksinės arba geltonos, juodos ir raudonos spalvų rėmus, apsaugo nuo blogos energijos ir neleidžia jai įžengti per namų slenkstį. Vietnamiečiai tiek namus, tiek verslo įstaigas stengiasi įsirengti pagal šią Rytuose itin pripažįstamą doktriną. Fengšui pataria žmogui, kaip rasti daiktams tinkamą vietą bei gyventi darnoje su gamtos dėsniais – tada jo gyvenimas bus lydimas sėkmės.

Vietnamiečiai yra verslūs žmonės, pirmame namo aukšte jie dažnai įsirengia kokią nors parduotuvėlę. Kartais tokią pačią, kaip ir kaimynas. Būna labai keblu: nori nusipirkti, tarkime, kėdę. Užsuki į vieną gatvę, o joje visur parduodamos tokios pačios kėdės. Rinkis, kad gudrus.

Kituose aukštuose įsikūrę gyvenamieji kambariai. Dažniausiai viename name gyvena kelios kartos. Pasiturinčių žmonių namuose beveik kiekvienas kambarys turi atskirą dušą ir tualetą. Galima tik spėlioti, kodėl vietnamiečiai vengia langų. Greičiausiai dėl karščio ir saulės, kuri ir taip užvirina namų stogus. Tiesa, prancūzų kolonijiniuose pastatuose spindi dideli langai, papuošti mėlynomis ar geltonomis langinėmis, jie primena namus Pietų Prancūzijoje. Tačiau senus kolonijinius namus šluoja daugiaaukščiai naujos architektūros pastatai, ir, nors juose yra langų, kondicionierių ir liftų, vis dėlto jie neturi dvasios ir atrodo tokie patys, kaip ir kitur, kaip bet kur.

Važiuojant per kaimo vietas ar miestelius vis dar įdomu stebėti tradicinius, vieno ar kelių aukštų namus. Plokščią stogą remia kolonos, o fasadas

puoštas koku nors sėkmę nešančiu cementiniu ornamentu: tai gali būti ereliai, žuvis, pasaulio gaublys, gėlių vainikas. Vietnamiečiai nevengia dekoruoti balkonų, langinių, fasadų, išpiešia juos pastelinėmis spalvomis: tai jie perėmė iš prancūzų ir kinų architektūros.

Pratinuosi prie savo pirmojo namo Saigone, jame beveik nėra langų, jis plote priplotas prie gretimų pastatų: kone dešimties milijonų gyventojų mieste vieta yra aukso vertės. Išsukusi iš didelės Cach Mang Thang Tamo gatvės, patekau į tykų, ramų, vilomis nusėtą savo *hem* (taip vietnamiečiai vadina mažas gatveles arba kiemelius, į kuriuos patenkama iš didesnės gatvės). Vietiniai sako, kad mūsų Dešimtajame rajone daugelį namų yra įsigiję karininkai, todėl jis saugus. Tai gerai, nes jau girdėjau pasakojimų apie vagystes, kartais net kruvinus plėšimus užsieniečių namuose ir butuose.

– Anksčiau taip nebuvo. Bet, didėjant prarajai tarp turtingųjų ir vargšų, daugėja nusikaltimų ir vagysčių, todėl reikia būti budriems, – įspėjo vietnamiečių kilmės prancūzė.

Būtent iš jos ir „paveldėjome“ mūsų namuką: ji pati su vyru, britu žurnalistu, nusprendė sugrįžti į Europą. Išgirdusi jos pasakojimus, kiek nustembu, nes vietnamiečiai iš pirmo žvilgsnio man pasirodė nekalti kaip pienės pūkeliai, romūs budistai, tikintys karma ir atpildu už gerus ir blogus darbus. Vis dėlto turiu suprasti, kad naujos „greitojo dolerio“ taisyklės žadina agresiją daugeliui žmonių.

Priešais namus – mokykla. Tai neįprasta iš pažiūros tykiam gyvenamųjų vilų rajonėliui: čia suloja nebent šunys, kai vakarais gyventojai išeina pramankštinti kojų. Ši mokykla itin erzina ankstyvais šeštadienio rytais, kai mokinukai traukia klaidingas patriotines dainas mokytojui šūkaujant per garsiakalbį. Paryčiais sugrįžę rajono užsieniečiai, jau ir taip susigėdę dėl juos stebinčių, su saule pabudusių ir jau pusryčiaujančių kaimynų žvilgsnių, labiausiai trokšta ramybės, todėl patriotinės dainos veikia labai labai nekaip. Nepadedą net aspirinas.

Į mano kiemą veda dideli vartai, kuriuos atsidarydavau įkišusi ranką pro siaurą plyšį. Atsidurdavau kiemelyje, jame stovi keli vazonai su gėlėmis. Vie-

tnamiečiai mėgsta gėles: jos auga namuose, kiemuose, puošia kavinių, parduotuvių, įstaigų patalpas, gėlių užkiša net už mašinų valytuvų ar buferio. Kiemelis turi dengtą garažą motoroleriams, ten džiaustome skalbinius, šie visada kvepia degalais. Dar yra metaliniais pinučiais papuoštos stiklinės durys, vedančios į svetainę. Ji, kaip čia įprasta, jungiasi su visais kitais kambariais: iš svetainės galima patekti į svečių miegamąjį be langų, koridorių, du vonios kambarius, erdvią ir tamsią virtuvę, kurioje nuolatos tvyro karštis ir gyvena nemenko dydžio tarakonai (kai kurie net skraidantys) bei tarantulų dydžio vorai, o kartais užsuka kokia žiurkė, nenorinti sušlapti per lietaus sezoną. Laipteliais kildavome iki antrojo aukšto terasos, užkaltos grotomis, nuo jos matosi kiti pastatai, vandens bokštas. Pro miegamojo kambario langą regime kaimynų stogą. Greta miegamojo – vonios kambarys. Vonia čia neįprastas dalykas. Vietiniai žmonės dušo žarną prikabina virš klozeto: prausiantis vanduo užlieja visą kambarėlį. Beje, šiame name vonia yra kone šviesiausias kambarys. Visi kiti nemaloniai tamsūs, o lietingais Saigono gyvenimo periodais – net depresyvūs.

Vis dėlto žmonės moka stulbinamai prisitaikyti. Iš pradžių atrodo, kad tam tikri dalykai atsitinka ne tau, o kam nors kitam, tu esi tik stebėtojas. Pamažu pajunti, kad stebėtojas apleido pozicijas, o tai, kas vyksta, jau liečia tave ir tavo gyvenimą: lova kvepia tavimi, stalas sutvarkytas taip, kaip tu jį visada tvarkai, knygos, drabužiai kuo puikiausiai telpa į spintas, kurios atrodo svetimos, kažkieno paliktos. Įpranti prie dažnai išsijungiančios elektros, kai visas rajonas skendi tamsoje. Prie staiga dingstančio karšto vandens, kai muiluotą kūną tenka kišti į ledinio vandens krioklį. Įpranti prie driežo puodelyje ar skruzdėlių tavo neatsargiai paliktoje stiklinėje su sultimis – draugai ramina, kad nieko tokio, tai proteinai. Išmoksti medų, cukrų laikyti šaldytuve ir niekada atvirai nepalikti jokio maisto, net prakąsto banano.

Namai tampa tavo. Lagaminai pagaliau išpakuoti. Ant lagamino rankenos prikabintoje kortelėje parašyta – „Vilnius“. Išmečiau ją į šiukšlių dėžę.

Už lango – Saigonas. Ir siaubingai puola uodai.

• • •

Turiu laiko stebėti savo pradžią šioje šalyje, nes niekur neskubu, nieko neveikiu, tik vaikštau. Prisėdu populiarioje „Highlands Coffee“ kavinėje, čia prie staliukų šalta, penkiagubai ar net šešiagubai brangesnę kavą nei paprastoje gatvės kavinukėse gurkšnoja naujojo Vietnamo elitas ir jų atžalos: rankosė (privalomas atributas) – įmantrūs telefonai (kai kurie puošti auksu, merginų – tikrais „Swarovski“ kristalais ar padirbiniais), ant riešų – brangūs, masyvūs laikrodžiai, pusė jaunų moterų net patalpoje dėvi tamsius akinius su madų namų inicialais, ant kelių – lengvai atpažįstamos „Dior“, „Louis Vuitton“, „Gucci“, „Prada“ rankinės, išmargintos monogramomis, iš kokybės galima atspėti, kad daugelis jų – padirbtos. Metams bėgant, ant šių stalų ėmė puikuotis tikri „iPhonai“, „iPada“ (vietnamiečiai, jeigu tik gali, kaip apsėsti perka „Apple“ produktus, 2014 metų balandį kompanija paskelbė, kad Vietname per pusmetį jų prekių pardavimas penkis kartus viršijo Indijos rodiklius), merginų batų pakulnės aukštėjos, iškirptės – gilėjos, o rankinės jau buvo originalios. Išorė, lengvai atpažįstami prabangos ženklai tapo svarbiu skiriamuoju bruožu, kaip ir vietos, kuriose galima pasipuikuoti prieš savus ir tuos, kurie tiek neturi (pavyzdžiui, padavėjus). Įvaizdis yra viskas.

Nesistebėjau, kad mano kirpėjos, motorolerio vairuotojo ar namų pagalbininkės mobilieji telefonai būdavo geresni už mano padėvėtą, mažą ir nespaltotą aparatą. Ne visada jų telefonai būdavo padirbti – vienas studentas pasakojo, kad jis ilgai taupė ir nusipirko tikrą „iPhone“ už trijų mėnesių atlyginimą.

Įsikūrusi prie stalo šalia triukšmingo „auksinio jaunimo“, siurbčioju šaltą kavą ir skaitau italų rašytojo, žurnalisto Tiziano Terzani autobiografinėje knygoje „Būrėja man pasakė“ papasakotus įspūdžius iš kelionės po Vietnamą 1993 metais – tai jo pirmasis apsilankymas po karo, kurį jis Saigone stebėjo kaip užsienio korespondentas. „Tai buvo žmonijos beprotnamis“, – rašo italas, neatpažinęs subjurotų senųjų pastatų, sukrėstas skurdo, korupcijos, purvo ir chaoso. Rašytojas pats 1975 metais sveikino Nacionalinio išsivadavimo fronto (Vietkong) tankus, nes manė, kad vietnamiečiai turi patys valdyti savo šalį,

be svetimųjų pagalbos, tačiau jis apsiverkė išvydęs, kaip komunistai žiauriai praganė progą sukurti iš tiesų laisvą šalį. Vietoj pažadėtojo rojus gatvėse rankas tiesė maisto prašantys vaikai. Vietnamiečiai tais laikais buvo vieni iš neturtingiausių pasaulyje. „Vienas vyras, kadaise legendinė Vietkongo figūra, man pasakė, kad jų tragedija yra tai, jog jie laimėjo karą: pralaimėjusieji yra priversti prisitaikyti ir keistis į gera, o laimėtojai mano, kad jiems nebėra ko mokytis“, – prisimena rašytojas.

Įdomu, ką Terzani pasakytų dabar, išvydęs naująjį socialistinės rinkos ekonomikos sukurtą didmiestį? Kas mėnesį čia kur nors išdygsta naujas dangoraižis, atsidaro restoranas ar naktinis klubas, prabangių apartamentų kompleksai, parduotuvės. Kai atvažiuau, tebuvo viena parduotuvė, siūlanti prabangos prekių, o jau po pusmečio skaičiavau jas ant rankos pirštų bei fotografavau naujų „Louis Vuitton“ ar „Gucci“ parduotuvių atidarymus. Rašytojas nebeatpažintų Saigono. Spindintys įvairių markių automobiliai lėtai skiriasi kelią per motorolierių jūrą (2014 metais Saigone kasdien atsirasdavo po tris šimtus naujų automobilių), o ir motorolieriai puikuoja si prekių ženklais. Kai Saigone 2012 metais iškilmingai buvo atidaryta pasaulinio tinklo „Starbucks“ kavinė, užsieniečiai tai pavadino vakarietiško kapitalizmo triumfu Vietname, o vietiniai apsidžiaugė, kad jie pagaliau turi galimybę rinktis – ar jie galėjo tai įsivaizduoti dar prieš dešimt metų? 2013-aisiais gėlių vainikai (vietnamiečiai kiekvienos parduotuvės ar įstaigos įkūrimą pasveikina atsiųsdami gėlių vainikus su užrašais, jie labai primena mūsų šiuos, skirtus laidotuvėms) sluoksniais gulė prie dar vieno klasikinio maitinimo tinklo – „Dunkin’ Donuts“ spurgų parduotuvės, o užsieniečiai skubėjo nuotraukose įamžinti „McDonald’s Drive“ aikštelėse susibūrusius motorolierius: vaizdas tikrai įspūdingas, net istorinis.

Miesto architektūrinis paveldas tebeaikinamas. Be gailėsčio griaujami seni kolonijiniai ar įdomūs XX amžiaus septintojo dešimtmečio namai ir naikinama istorinė miesto praeitis. Čia karaliauja pinigai. Ekspertai sako, kad nuo 2004 metų miestas prarado daugiau nei pusę architektūrinio paveldo. Valdžia planuoja nugriauti net legendinį Ben Tanho turgaus pastatą miesto centre, nes

kažkas, turintis įtakos, panorėjo nusipirkti tą vietą. Turgus nuo neatmenamų laikų puošia daugelį miesto atvirukų, plakatų, įvairiausių suvenyrų, prancūzai 1870-aisiais jį atstatė po gaisro. Griovimas prasidėjo nuo senojo kolonijinio rajono netoli turgaus – čia turėtų iškilti drakonus vaizduojantys du nauji dangoraižiai. Tinklalapis „Saigoneer“ cituoja apstulbusį Saigono istoriką britą Timą Dolingą, pasakojantį apie vieną iš seniausių pastatų Saigone, kuriame buvo muziejus, – pastatas nugriautas dėl naujojo „Lavenue Crown“ dangoraižio, iškilusio šalia vieno iš pirmųjų šiuolaikinių Saigono prekybos centrų „Diamond Plaza“. Juokinga, bet naujojo pastato architektas „įtikino“ valdžią, kad istorinis pastatas neturi jokios išliekamosios vertės.

Panašaus likimo sulaukė įspūdingas *art deco* pastatas pagrindinėje Dong Khoi gatvėje, Nr. 213. Jis statytas 1929–1930 metais. Šį namą savo knygoje „Tykusis amerikietis“ mini ir Greenėas, tiesa, kaip ne itin patrauklų, nes per daug šiuolaikinį. Kažkada buvau užsukusi į svečius pas vokiečių rašytoją, gyvenusį viename iš viršutinių aukštų. Šiame pastate kadaise gyveno ir kolonijinio Saigono laikų kaučiuko baronienė Madame Janie – Marie Marguerite Bertin Riviere de la Souchere.

Užverčiu knygą ir iš vėsios kavinės patenku į tvankią gatvę. Terzani aprašyti vaikai tebėra Saigono gatvėse, nors dienomis jų dažnai nepamatysite. Kramtomąją gumą jie pardavinėja prie barų naktimis. Kartą po vieno vakarėlio sėdėjau su draugais gatvėje, keli iš jų kalbėjo vietnamietišškai, ir mes pabendravome su vienu iš tų vaikų. Berniukas pasakojo, kad pinigų vėliau atima jo bosas, jam palikdamas procentą nuo gautos sumos. Paslėpėme jo kišenėje kelis dolerius, sakėme, kad jie skirti tik jam, kad niekam neduotų, vargu ar taip ir buvo.

Praraja tarp turtingųjų ir vargšų Vietname auga kaip ridenamas sniego kamuolys. Arba tampa tiesiog akivaizdesnė. Ypač Saigone.

• • •

Atrakinu savo namo su baltų akmenų kiemeliu vartus ir atsiduriu gatvėje. Šypsodamasis pasirodo Tamas ant savo seno, maišeliais nukabinėto girgž-

dančio motorolerio. Tamas yra keturiasdešimtmetis vyras, gyvenantis kaimynystėje, jis nuo pat pirmųjų dienų pasišovė būti mano vairuotoju. Tamas turi seną kaip pasaulis mobilųjį telefoną, aptarnauja kelis netoliese gyvenančius užsieniečius. Nustembu, kad Tamas puikiai žino, kur yra Prancūzų kultūros centras, o dar labiau stebina, kad jis moka net dešimt sakinių angliškai. Nė kiek neironizuoju. Vietnamas tebėra kraštas, kuriame daugybė gyventojų net nemoka skaityti, nors, kaip ir kitose socialistinėse šalyse, išsilavinimas yra privalomas visiems.

Prisiminiau skaičiusi vienos jaunos žurnalistės istoriją. Kilusi iš skurdaus kaimelio Šiaurės Vietnamo kalnuose, ji nenorėjo vargti laukuose, kaip jos motina, senelė, teta. Ji pasiryžo pasinaudoti stipendija, skirta neturtingiems, bet talentingiems vaikams. Mergina įstojo į universitetą Hanojuje. Šitą įvykį šventė visas kaimas. Jiems tai buvo didžiulė garbė. Vietnamiečiai labiausiai gerbia išsilavinusius žmones, paskui vyresnius, o tik vėliau – turtingus. Taigi išsilavinimas Vietname yra labai vertinamas, bet ne visiems prieinamas. Neturtingi žmonės verčia vaikus dirbti vos jiems pradėjus vaikščioti.

„Ei, Tamai, atvažiuokite“, – šaukiu jam baisia, darkyta anglų kalba, tokia „Vietglish“ (aliuzija į Singapūre egzistuojančią „Singlish“, kurią supranta tik vietos gyventojai). „Yeah yeah, madam, I am to go to your house, yeah yeah“ („Taip, madam, aš vykti į jūsų namus, taip“), – susijaudinęs atsišaukia jis. Jeigu kartais Tamas negali atvažiuoti, jis labai nusimena ir sutrinka, bando visaip man paaiškinti, kad negali. O po kelių savaitių Tamas sumaniai surado sau pagalbininką – savo kaimyną. Kai Tamas negalėdavo, laukdavo jo porininkas. Vietnamiečiai visada suranda išeitį iš bet kokios situacijos, nesvarbu, jei tai užtrunka ar nepavyksta iš pirmo karto. Toks jų charakteris. Be to, vietnamiečiai nesibaido darbo – pasak Tarptautinės darbo organizacijos atliktų tyrimų, šios šalies bedarbystės rodikliai yra vieni iš žemiausių. Rytuose sakoma: vietnamiečiai augina ryžius, khmerai juos stebi, o laosiečiai – klausosi. Tegul ne visada viskas vyksta sklandžiai ir greitai, tačiau vietnamiečiai sparčiai mokosi iš savo klaidų ir yra be galo ambicingi. Vietiniai tikisi, kad Saigonas vieną dieną taps

panašus į Honkongą ar Šanchajų: didelis, galingas, prabangus. Jei Azijoje paklausite, kokią ateitį žmonės įsivaizduoja savo miestams, šaliai, jie nesvarstydami išpsyškins: „Tokią, kaip Kinijoje ar Singapūre.“

O kol kas dar 2006-ieji. Įsitaisau ant motorolerio už Tamo nugaros. Ieškau, kur padėti kojas, nes ant kiekvieno strypo ar pakabo prikabinta maišelių: Tamas dirba vietos rajono išvežiotuju. Jis visada vilki švarius languotus marškinius, nuširusius šortus ir išklaipytas šlepetes. Tik pamatęs mane, jis bando atspėti, kur važiuosime, o atspėjęs nusišypso visa burna, be galo patenkintas, o aš vėl suskaičiuoju, kiek vyrui trūksta dantų. Jis atrodo nuoširdus, nors nekalbu vietnamietišškai ir man sunku iš tiesų pažinti jų žmones. Kartais grįždama taksi vakarais važiuodavau pro Tamo namus: mažą pailgą kelių aukštų namelį. Pro praviras duris matydavau jį palinkusį prie stalo, valgantį ryžius, jo žmona su pižamą primenančiu kostiumėliu šalia supdavosi medinėje kėdėje. Abu it užhipnotizuoti žiūrėdavo į mažytį televizoriaus ekraną – jis yra pagrindinis baldas turtingo ar vargšo vietnamiečio namuose. Vyrai mėgsta futbolą, moterys renkasi vietinius televizijos serialus: populiariausi pasakoja apie šių dienų pelenes ar rutulioja kokią istorinę, legendinę temą.

Iš mažos, vilomis nusėtos gatvelės pasukame į margsnę – beveik kiekviename name įsikūręs kioskas, parduotuvėlė arba kavinukė. Kaip tvirtina mano vietnamietė draugė Phuong, čia kiekvienas nori turėti savo verslą ir būti vadybininkas. Kartais užsuku sutirštinto pieno į vieną iš tų parduotuvikių, prie durų budi šuo, savininkas maloniai šypsosi bedante burna, lentynos nuklotos užsienietišku sausainių, saldainių, bulvių traškučių pakeliais – kažkodėl man jų turinys primena užsienio labdaros organizacijų siunčiamus maisto paketus. Su savo pieno skardine praeinu pro šalia įsikūrusią keistąją parduotuvėlę, ten parduoda vyno ar degtinės užpildines su gyvatėmis, skorpionais, kitais padarais, kurios padeda (taip tikima) žmogui pasveikti. Kai kurie skysčiai supilti į plastikinius vandens butelius. Matyt, kažkur užraugia kokią vonią stebuklingojo vaisto, o paskui išpilsto. Pažvelgusi į gyvatės butelyje akis, visada nusipur-

tau, o akyse šmėsteli mirties šešėlis. Vietname gyvenimas ir mirtis draugiškai dalijasi ta pačia erdve, viskas čia kartu, viena, be vakariečiams būdingų dramų.

Lekiamo triukšmingomis gatvėmis. Beprotiškai pypsėdami mus lenkia žali belangiai autobusai. Net nepažvelgęs suka prabangaus automobilio vairuotojas, jis nustumia mus į šalikelę. Kažką sau paniūniavęs Tamas staiga užšoka ant šaligatvio. Apvažiuodami šiukšlių dėžes, mes ramiai aplenkiamo spūstį gatvėje. Tokį nuotyki prieš dešimt metų buvau patyrusi tik Maskvoje, kai vienas rusų aktorius mane vežė šaligatviu, aplink vaikstant žmonėms. Tamas visada mane pristato laiku ir nenubrozdintą. Jis rūpestingas. Mes niekada nepasikalbėjome daugiau, tai yra nesikalbėjome beveik apie nieką, tačiau grįždama iš bet kokios kelionės savo gatvelėje akimis ieškodavau Tamo namų. Pamačiusi jį ramiai valgantį ryžius prie stalo ir žmoną ant medinės kėdės šalia, nusiramindavau: pastovus ir ramus Tamo gyvenimas pripildydavo mano širdį džiaugsmo.

• • •

Viena iš pirmųjų mano kasdieninių krypčių yra masažo salonas. Nekantrauju, nors man visada kiek drovu, kai kas nors svetimas liečia mano kūną. Lietuvoje kelis kartus lankiausi Druskininkuose: man patiko. Iš čia gyvenančių užsieniečių supratau, kad masažas yra kone privalomas ritualas. „Juk gyveni Azijoje. Masažas – tai pats įprasčiausias, sveikatai naudingas malonumas“, – sakė jie.

Vietnamiečiai labai rūpinasi savo kūnu, todėl Saigone gydomieji ir grožio centrai dygsta ant kiekvieno kampo, o pagrindinėse gatvėse merginos, vilkinčios *ao dai* kostiumais, vilioja klientus dalydamos salonų lankstinukus. *Ao dai* – tai šilkinė suknelė ilgomis rankovėmis su giliais skeltukais šonuose ir plačios šilko kelnės. Šie tradiciniai kostiumai gali būti darbo apranga tam tikrose įstaigose, restoranuose ar grožio centruose, tačiau jais puošiamasi ir per šventes, oficialias ceremonijas, ypatingas progas.